

Dişçi Mektebi Talebelerinden Sıhhiye Vekili Dr. Refik Bey'e Mektup: Geleneksel Derleme

A Letter from Dental School Students to the Health Minister Dr. Refik Bey: Traditional Review

 Funda Gülay KADIOĞLU^{a,b}

^aÇukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, Adana, Türkiye

^bÇukurova Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, Ortodonti AD, Adana, Türkiye

Bu çalışmanın ilk versiyonu, 8. Uluslararası İslam Tıp Tarihi ve Etiği Kongresi'nde (14-16 Kasım 2019, İstanbul) sözlü olarak sunulmuştur.

ÖZET Müslüman Diş Tabipleri Mezun ve Talebe Cemiyetinin yayın organı olan Diş Tabipleri Mecmuası Türkiye'de diş hekimliği alanında yayımlanan ilk mesleki ve bilimsel dergidir. İlk kez 1922 yılında neşredilen mecmuanın, 1923 yılındaki ikinci sayısında Dişçi Mektebi talebeleri tarafından Sıhhiye Vekili Dr. Refik Bey'e yazılan bir açık mektup yer almaktadır. O dönemde eğitim süresi 3 yıl olan okulun her sınıfını temsil eden öğrenciler tarafından dile getirilen şikâyetleri "öğrenci sayısının fazlalığı", "okul binasının ve dersliklerinin eski olup ihtiyacı karşılayamaması", "bütçenin ve eğitim kadrosunun yetersizliği" ve "eğitim materyali eksikliği" başlıklarında toplamak olanaklıdır. Dişçi Mektebinin müstakil bir yapıya sahip olmayıp tıp fakültesinin bünyesinde bir okul olması, bu sorunların başlıca sorumlusu olarak kabul edilmektedir. Yurdun dört bir yanından gelerek diş tabibi olmak için mücadele eden ve samimi bir ifadeyle sorunlarını sıralayan talebeler, mektubun sonunda 3 talep bildirmektedir. Bunlar sırayla "okulun tıp fakültesinden ayrılması ve müstakil biçimde yönetilmesi", "yeni bir binaya geçilmesi" ve "okulun ihtiyaçlarıyla ilgilenilecek nitelikte bir yönetici müdürün atanması"dır. Mektup, yazıldığı döneme ilişkin kayda değer bilgiler ihtiva etmekte ve ülkemizde diş hekimliği mesleğine gönül veren ve bu yolda eğitim gören genç hekim adaylarının maruz kaldıkları sorunları aktarmaktadır. Bu araştırmada, öğrencilerin yaşadığı problemler dönemin literatüründe aktarılan bilgilerle karşılaştırılarak değerlendirilmiş ve mektupta vurgulanan sorunların ilerleyen dönemlerde nasıl çözüldüğü irdelenmiştir.

ABSTRACT In Türkiye, the Journal of Turkish Dentists was the first professional and scientific publication which was published monthly by The Muslim and Turkish Dentists, Graduated and Students' Society. Its first issue was published in 1922. In the second issue in 1923, there was an open letter written by the students at the Dental School to the Health Minister Refik Bey. This letter provides valuable insights into the historical context of dental education in Türkiye and the challenges faced by dental students in the early 20th century. The complaints expressed by the student representatives were as follows: "overcrowding", "old school building and inadequate classrooms", "insufficient budget and teaching staff" and "shortage of educational materials". The root cause of these problems appears to be the Dental School's status as part of the faculty of medicine. A separation from the medical school was one of the students' demands, likely with the aim of gaining more autonomy and resources specific to dental education. Separation from the Faculty of Medicine, a new building and an executive director were three demands of students, and they focused on a desire for greater independence and improved conditions for dental education. The letter, as a historical document, provides a valuable glimpse into the development of the dental profession and education system in Türkiye over time. The aim of this study is to explore how these issues were addressed in the years following the letter's publication.

Anahtar Kelimeler: Türk diş hekimliği tarihi;
diş hekimliği eğitimi;
dişçi mektebi talebelerinin şikâyetleri;
sağlık bakanına mektup; diş tabipleri mecmuası

Keywords: History of Turkish dentistry;
dental education;
complaints of dental school's students;
letter to the health minister; journal of dentists

KAYNAK GÖSTERMEK İÇİN:

Kadioğlu FG. Dişçi mektebi talebelerinden sıhhiye vekili Dr. Refik Bey'e mektup: Geleneksel derleme. Türkiye Klinikleri J Med Ethics. 2024;32(3):183-96.

Correspondence: Funda Gülay KADIOĞLU
Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, Adana, Türkiye
E-mail: fgkadioglu@cu.edu.tr

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History.

Received: 31 Oct 2023 Accepted: 20 Jan 2024 Available online: 17 Apr 2024

2146-8982 / Copyright © 2024 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Biyopsikososyal bir varlık olan insanı ağız-dış-çene hastalıklarından korumak ve kurtarmak; onun yaşam kalitesini yükseltmek, ağrılarını dindirmek ya da azaltmak diş hekimliği disiplininin temel amaçlarıdır.¹ Dünyanın her yerinde diş hekimleri bu ortak amaç doğrultusunda çağdaş bilimsel diş hekimliği eğitimi almaktadır. Tıp tarihi açısından incelendiğinde, bilim ve teknolojideki ilerlemelerin etkisiyle giderek sofistike hâle gelen diş hekimliğinin farklı aşamalardan geçtiği görülmektedir. İnsanın tarih sahnesine çıkışıyla neredeyse eş zamanlı olarak kendini gösteren diş ağrısından kurtulmaya yönelik primitif müdahaleler, antik çağlardan itibaren öncelikle kendi kendini yetiştiren kimi “meslek uygulayıcıları” tarafından gerçekleştirilmiştir. Zaman içinde bu tür müdahaleler usta-çırak ilişkisine odaklanan bir geleneksel eğitimle yetişen ehil meslek erbabının kontrolüne geçmiştir. Son iki yüzyıl boyunca, kendini yetkin ilan eden meslek uygulayıcıları ile çıraklık eğitiminden geçerek yetişenlerin yerini, giderek kurumsal bir eğitim döneminden geçen diş hekimleri almıştır.²

Diş hekimliğinin teknik ve ticari yönü ağır basan bir alandan, bir akademik disipline ve bir uzman mesleğe evrilmesinde 3 faktör etkili olmuştur. Bunlar mesleğe özgü “eğitim kurumları”, “bilimsel yayınlar” ve “mesleki örgütlenme”dir.³ Bu 3 faktörün ilk ortaya çıkışı Amerika Birleşik Devletleri’nde gerçekleşmiştir. Daha açık bir ifadeyle alanyazında ulaşılan kaynaklar dünyanın ilk bilimsel diş hekimliği okulunun, ilk bilimsel diş hekimliği dergisinin ve ilk diş hekimliği meslek örgütünün Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıktığını göstermektedir.⁴ Diş hekimliğinin ilk eğitim kurumu 1840 yılında Baltimore’da kurulan Diş Cerrahisi Kolejidir (Baltimore College of Dental Surgery). Bu okul, Maryland Üniversitesinin tıp bölümünün, dişçilik eğitimini müfredatına dâhil etmeyi reddetmesini takiben, diş hekimi Chapin Aaron Harris ve Horace H. Hayden’ın çabalarıyla kurulmuştur ve böylece kurumsal bir çatı altında diş hekimliği eğitimi verilmeye başlanmıştır.⁵ Diş hekimliği alanındaki ilk bilimsel literatür ise yine ABD’de yayımlanan ve ilk ulusal süreli yayın olan Diş Hekimliği Bilimleri Dergisidir (Journal of Dental Science) ve 1839 yılında yayın hayatına başlamıştır.³ Okulun açılmasını ve mesleğe ait bir bilimsel

derginin yayımlanmasını takiben, diş hekimliğinin bir uzman mesleğe evrilmesinde etkili üçüncü faktör olan meslek örgütünün ortaya çıkışı, ilerleyen dönemde gerçekleşmiş ve 1859 yılında Amerikan Diş Hekimleri Birliğinin kurulması ile diş hekimliğinin akademik bir disipline dönüşüm süreci tamamlanmıştır.⁴

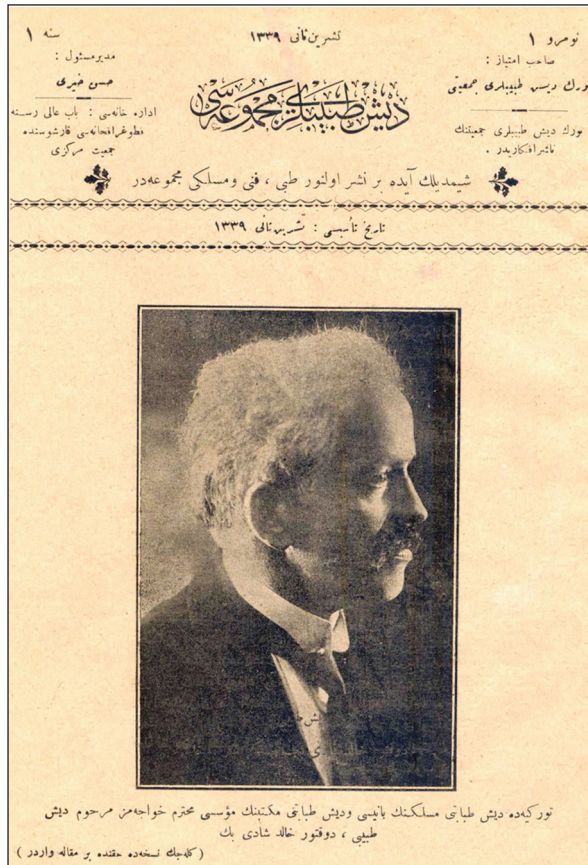
Türkiye’de diş hekimliğinin akademik disipline dönüşüm süreci de dünyadakine benzer bir sıra ile gerçekleşmiştir. Bu bağlamda önce okul kurulmuş, takiben diş hekimliği meslek örgütü yaşama geçirilmiştir ve ilk ulusal bilimsel dergi basılmıştır.

Ülkemizde bilimsel diş hekimliğinin temelleri, Dişçi Mektebinin kurulması ile atılmıştır. Darülfünunu Osmanî Tıp Fakültesinin Üçüncü Muallimler Meclisi toplantısında, 22 Kasım 1908 tarihinde alınan bir kararla kurulan ve tam adı Darülfünunu Osmanî Tıp Fakültesi Eczacı ve Dişçi ve Kabile ve Hastabakıcı Mektepleri olan eğitim yuvası, günümüzün İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesinin öncülü olarak Türk diş hekimliği tarihindeki yerini almıştır. Dişçi Mektebinin kurulmasında dönemin Maarif Nazırı Emrullah Efendi’nin, Tıp Fakültesi Dekanı Dr. Cemil Paşa’nın (Topuzlu) ve Askeri Tıp Mektebi Küçük Cerrahi Muallimi Dr. Halit Şazi Bey’in (Köseihal) önemli katkıları olmuştur.⁶⁻¹¹ Türkiye’nin ilk diş hekimliği okulunun temelleri her ne kadar 1908 yılında atılsa da eğitim öğretime fiilen ancak ertesi yıl, 1909’da başlanmıştır. Okulun müdürlüğüne tıp fakültesi meclisi kararıyla Dr. Halit Şazi 6 Ekim 1909’da tayin edilmiştir. Ancak bu karara rağmen Maârif Nezâreti bu göreve daha önce 29 Eylül 1909 tarihinde Mustafa Münif Paşa’yı atadığı için Dr. Halit Şazi “Emrâz-ı Mütenevvi’-a-i Esnân” (Diş Hastalıkları) muallimliği ile görevlendirilmiş ve aynı zamanda Dişçi Mektebi Muallimler Meclisi başkanlığını da yürütmüştür.^{10,12-14}

Türkiye’de ilk diş hekimliği meslek örgütü 1912’de Tıp Fakültesi Dişçilik Şubesi Mezunin ve Talebe Cemiyeti adıyla İstanbul’da kurulmuş ve başkanlığına Dr. Halit Şazi getirilmiştir. Meslek örgütü, 1914 yılında Darülfünun’u Osmanî Tıp Fakültesi Dişçilik Şubesi Mezunin ve Talebe Cemiyeti adı ile tescil edilmiş ise de Birinci Dünya Savaşı’nda üyeleri askere gidince kısa bir süre sonra dağılmıştır. İkinci girişim 1922 yılında gerçekleştirilmiş ve diş

hekimliği meslek örgütü Müslüman Dış Tabipleri Mezunin ve Talebe Cemiyeti adı altında kurulmuştur. Derneğin adı 1925 yılında Türk Dış Tabipleri Cemiyeti olarak değiştirilmiştir. İlerleyen yıllarda 1926'da "Dış Tababeti Odası" kurulma önerisi ilk kez dile getirilmiş ancak gerçekleştirilememiştir.^{9,13}

Türkiye'de dış hekimliği alanında yayımlanan ilk mesleki ve bilimsel dergi, Müslüman Dış Tabipleri Mezunin ve Talebe Cemiyeti tarafından 26 Mart 1922'de Müslüman Dış Tabipleri Cemiyeti Mecmuası adıyla çıkarılmaya başlanmıştır (Resim 1). Dergi, 1922 yılının ağustos ayına kadar Hüseyin Sabri'nin Fransızcadan dilimize çevirdiği birkaç makaleyi yayımlayarak varlık göstermiştir. Cemiyet üyeleri bu girişimin geliştirilerek sürdürülmesine karar vermiş ve dergi yayın hayatına Dış Tabipleri Mecmuası adıyla devam etmiştir. Bu isim altındaki birinci senesinin ilk sayısı Kasım 1923'te çift sütunlu

RESİM 1: Müslüman Dış Tabipleri Cemiyeti Mecmuasının ilk sayısının kapak sayfası. Erişim linki: <https://drive.google.com/drive/folders/1BKkPkNUE8HsRV2eb3jC7AKJzp3AAAsNYU>

16 sayfa olarak çıkarılmıştır. Harf devrimiyle birlikte derginin 1928 yılındaki 5. cildinin 37. sayısının yarısı Arap harfleri, yarısı Latin harfleriyle basılmış ve 38. sayıdan itibaren de tamamen Latin harflerine geçilmiştir. Derginin adı 1943 yılındaki 100. sayısında Türk Dış Tabipleri Cemiyeti Mecmuası olarak değiştirilmiştir. Yayın hayatına kesintilerle 1972 yılına değin devam etmiştir.^{12,13}

Cemiyet kuruluşundan itibaren önemli işlerle uğraşmıştır. Cemiyetin yayın organı olan dergi de dönemin bilimsel yaklaşımlarını ve teknik gelişmelerini tanıtmanın yanında mesleğin sorunlarının da kaleme alındığı bir ortak platform vazifesini yürütmüştür.¹¹

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Çalışmamızın araştırma materyali olan ve "Dişçi Mektebi Talebelerinden Sıhhiye Vekili Dr. Refik Bey'e Mektup" ismini taşıyan belgeye, İstanbul Dışhekimleri Odasının sanal kütüphanesinin arşivinde yer alan ve açık erişime olanak sağlayan web sayfası üzerinden ulaşılmıştır. Osmanlıca olan mektup günümüz Türkçesine tarihçi ve tıp tarihçisi olan bir bilim uzmanı* tarafından çevrilmiş; metinde geçen dış hekimliği terminolojisinin kontrolü metnin yazarı olan dış hekim tıp tarihçisi tarafından yapılmıştır. Mektup bölümlere ayrılarak incelenmiştir. Önce öğrencilerin yaşadığı problemler tanıtılmış, takiben mektupta dile getirilen konular dönemin literatüründeki bilgilerle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Ayrıca mektupta vurgulanan sorunların ilerleyen dönemlerde çözülüp çözülmediği de tartışma bölümünde irdelenmiştir.

BULGULAR

Dış Tabipleri Mecmuasının 1923 yılının Aralık ayında (Kânun-i evvel-1339) çıkan iki numaralı nüshasında Türk dış hekimliği tarihi açısından önemli bir yazı yer almaktadır. Bu yazı aslında bir mektuptur. Dişçi Mektebi'nin her sınıfını temsil eden talebe delegeleri tarafından kaleme alınan bu mektup, dönemin Sıhhiye Vekili Dr. Refik Bey'e bir açık mektup olarak neşredilmiştir (Resim 2) (Resim 3) (Resim 4). Mektup, yazıldığı döneme ilişkin kayda değer bilgi-

*Osmanlıca olan mektup günümüz Türkçesine tarihçi ve tıp tarihçisi olan Bilim Uzmanı Müfide Kuvvetli tarafından çevrilmiştir. Katkıları için teşekkürü borç biliriz.

دیش طبیبی مجموعہ سی		۱۴
آچق عریضہ		
استانیول مہوتی و صبحی وکیل مہتری دوقتور رفیق بک اہدی حضر تریہ		
بک اہدی حضر تری :		
بوکون حضور دولتکیزہ شو عریضہ من وناچیز اقادہ مزالہ بشبوزی متجاوز تورک و مسلمان کنجنگ ! بونجہ یوقولقلر ایچندہ ادامہ حیات ایچون حدسز ، حسابسز مشاق و مزاحی اقتحام ایدهرک ، آناطولینک نا - واسندن ، دیار بکرتدن ، قونیه سندن ، طربزونندن الح . . . وسائرہ کبی اوزاق محللرندن کلان و صرف عم و عرفان اوغورند . یوقدر فداکارلرلرہ قاتلانان برکتلرہ ہوسکاران علم و معرفتک سئلردنیری دواناپذیر دردلرینک تشریحیلہ بورہ کلرندن قویان برآز ار سلاح ، برآز لطف و ہمت بکلہن فریادلری ؛ بک حقی طلبلری تقدیم ایلہ کب قنخز ایلرز . مروضات و استرحاتک نزد دولتلرندہ قرین قبول بو یوریلہ جفتدن بوتون موجودتجزلہ امید وارن :		
بک اہدی حضر تری :		
شعبہ من : نامی قلبلریمزده الی الابد منقوش اساد محرتمز خالد شادی بک مرحومک ہمت وغیرتیلہ ۳۲۵ سنہ سندن طب فا کولتہ سنہ ملحق اولہرق ۱۵ - ۲۰ طلبہ ک تدریسنہ کافی تخصیصات و ہیئت تلمیجہ سیلہ کشاد ایلدی . بالطبع سنہ لکچدیکہ ملککتک دیش طیبیہ اولان احتیاجتی کورن وحس ایدن اولاد وطن مکتبہ قوشاراق مسلکہ بو یوک بردغبت کوس تدریلر . بوصورتلہ طلبہ ک عددی ہر سنہ تزیاد ایلدیکہ حالہ عینی تخصیصات و عینی ہیئت معلمین ایلہ تدریسانہ دوام اولونمشدر . حرب عمومی و اونی متعاقب بک یقین سنہ لردہ مأمولک فوقندہ رغبت آورن شعبہ من ؛ سنہ		
		بسط ویا احراری التہاب لئبہدہ استعمال ایدیان قولتوار
		Glycérine 25 gr. Chlorate de Potasse 0,25 cent. Menthol 0,05 cent.
		بو یات ایلہ خستہ کوندہ اوج درت دفعہ ملتہب لئبہی طلا ایدر طیبی ایلک دفعہ طیبی لازمکلبیک کبی کندیس یبار . بالآ خرده خستہ سنہ رچتہ - سی یازمق تعریضاتہ بولتور .
		لئبہک نخرشانتہ قارش استعمال ایدیان قولتوار
		Menthol 0,01 cent. Borate de soude 0,05 cent. Glycérine neutre 20 gr.
		ریشادسون بولوروزاتوری واسطہ سیلہ ابطل حس موضعیہ استعمال ایدیان فورمول
		Chloroforme 30 gr. Ether Sulfurique 40 gr. Menthol 1 gr.
		دیشلرندہ ہیچ برچوروک ویا عارضہ موجود اولدینی خالہ عصیت تقدیمی وجع حسیلہ مراجعت ایدن خستہ لردہ آیدہ کی ترکیدن وجع حس ایتدیکی ناچہ بہ طلا ایلدیکہ اولورسہ بک بیوک فائدہ حاصل اولور .
		Menthol 1 gr. Chl. de cocaïne 0,50 cent. Chlorale 0,50 cent. Glycérine 10 gr.
		دیش طیبی عس لہری
		دیش طیبی عس لہری

RESİM 2: Dişçi mektebi talebelerinin sıhhiye vekili Dr. Refik Bey'e yazdığı mektubun birinci sayfası.

Açık Arıza, Diş Tabipleri Mecmuası, C. 1/S.2, Kanuni ewel-1339, s.14.

ler ihtiva etmekte ve ülkemizde diş hekimliği mesleğine gönül veren ve bu yolda eğitim gören genç hekim adaylarının maruz kaldıkları sorunları aktarmaktadır.^{9,15}

Mektupta ele alınan sorunları “öğrenci sayısının fazlalığı”, “okul binasının ve dersliklerinin eski olup ihtiyacı karşılayamaması”, “bütçenin ve eğitim kadrosunun yetersizliği”, “eğitim materyali eksikliği” başlıklarında toplamak olanaklıdır. “Dişçi Mekteb”nin müstakil olmayıp tıp fakültesinin bünyesinde

bulunan bir okul olması” bu sorunların başlıca sorumlusu olarak kabul edilmektedir. Bununla bağlantılı biçimde mektupta dile getirilen mevzunun temelinde “Dişçi Mektebi”nin tıp fakültesinden ayrılması” talebi yatmaktadır.⁹ Yurdun dört bir yanından gelerek diş tabibi olmak için mücadele eden ve samimi bir ifadeyle sorunlarını sıralayan talebeler, mektubun sonunda 3 talep bildirmektedir. Bunlar “okulun tıp fakültesinden ayrılması ve müstakil biçimde yönetilmesi”, “yeni bir binaya geçilmesi” ve

دیش طبیبلری مجموعہ سی	۱۵
<p>تطبیباتی ایچون تخصیص ایدیلان ایکی درسخانه دها دوغریسی - سوزده لابوراتوار واردر . نقط حقیقته قابولردن ایجری به باقدقه باجافلری قیریق ، چکمه سز ایکی دانه اوزونجه ماسه ایله صوالری باشدن اشاعی دوشوک ، دوشه مسمی ده لیک ده شیک ویرانه دن بشقه برشی اولمادی کورولور . بورایه تورک دارالفنوننک برشبه سنک لابوراتواری دیمک انسان جدآ حجاب ایدر . دکل ایچریسنه اورویادن معلم کثیره رک چالیشمه تخصیص وارانم ایتیمک .</p> <p>رابعا : تاریخ تأسیس وکشاندن اوزمان موجود طلبه به بلق مابلغ کافی درت کشیدن عبارت اولان مسلاک معلیمی ، هر سنه بارز بر صورتده تزیایدن طلبه تک موجودینه قارشى کافی کوریلهرک بشقه معلم تعیینه لزوم کورولمهدی یوزلجه طلبه تک وظیفه تدریسی یوقدر هیئت معلیمه تحمیل اولومتشدر . هر حالده بوراده بکدن وارد خاطر اولان برشی وارسه اوده (اقتصادو تصرف) رطابت مسئله سی اولسه کرکدره فقط هیچ بر زمان نظر دقت واتصافدن دور طوتاملیدرک دارالفنونک سائر شعبانده طلبه موجودینه مساوی مدیری ، معلم ، معاونه وبلکه بوکون اولندنده فضله نه تصادف اولومتهدر . تصرف مسئله سی یالکیز بزم شعبه مزمی طایدر ؟ بزم نجیبا قباچتمن قدرغه تک اوکته بناسنده طب فاکولته سنک برطفیلیسی کی بشامامز ، هیچ بر شینه قاریشما یوب حقه تک بیله مدافعه سی طب فاکولته سی ریاسته تودیم ایچ مزمی اولمشدر ؟ فقط تک افندی حضرتلری ! اوله یوزلجه ، بیکلرجه ، اون بیکلرجه ایرالر تخصیصات الان دارالفنونک سائر شعیانندن هانکیسنده یوقدر تصرف و اقتصاده رطابت ایدلیکی کورولور ؟</p> <p>دارالفنونک هانکی برشبه سنده ، بوندن صرف نظر هانکی برایشدائی مکتبده ، بظان یاغورلر ، نامدن سیزان صولری آلتنده شمشیه طوتارق درسخانه وماسی لابوراتوارنده چالیشلیدینی کوسرتیله یییر ؟</p>	<p>عرفان ومعرفتی تخصیصاتنک وتشکیلاتنک نقصانیتنه باقیه برق اولاد وطنه آچیش وهریری نملکته نافع برعضو باشدرمک مقصد علویله رحله تدریسنه آلمشدر . بوکون شعبه مزم موجودیتی بشیوزی متجاوز کنج تورک ومسامان تشکیل ایلکهدر . فقط تک افندی ! معلوم طایریدرک مسلاکمزک بحق تحصیل وتعلمی یالکیز نظریات ایله اولما یوب لازم غیرمفاتیق وبلکه اوکامرچج وقائق اولان عملیات و تطبیقات ایله قابل اوله جتی جهتنه هراقیدینک آری آری عملیات کورمه سی ونظریاتی وسائط فنیسه خسته اوزرنده تطبیق ایدرک اوصورتله کسب رسوخ ومارسه ایلی تحت الزمیتهدر . بو بر قطعت فیه و مجبوریت مسلاکمه اولماسنه رغماً بوکون دکل برافندینک مستقلاً ومنفرداً تطبیقات کورمه سی ؛ یتش سگسان افندینک بردن تطبیقات کورمه سنه مع الاشف امکان اولما یوب . طلبه آرزو ایدلیکی کی معلومات اخذ ایدمور . چونکه :</p> <p>اولا : هر صنفده اولدینی کی وبالخاصه اک آرز موجودی اولان صوک صنف طلبه سنه سگسان کیشی بی استجاب ایدرک نه برصنف ونده اوطور ، حق صیره لر یرلر واردر . کتاب اولماسی طلبه بی نوط ایتیمک مجبور ایدلیکندن اکثری طلبه آیاقده طورارق نوط طوتمه چالیشورایسه ده بوکا موفق اولانلر بختیار عدایدیلرلر .</p> <p>ثانیاً : صوک صنف طلبه سی سگسان افندی اولدینی حالده بریحک معاينه خانه سنده تعمیره محتاج اون بر عدد فوتوی واردر . یوقدر فوتویده خسته اوزرنده سگسان افندینک تطبیقات کورمه سنک نصل امکانی اولایلیر ؟ تطبیقات ساعتلرنده هر فوتویده فرض محال برر خسته بولونه بیله هر فوتویده سگیز کیشی اصابت ایدر ، که بو وضعیتنده طلبه هیچ بر استفاده تأمین ایدمور . زیرا تجارب عیدمه بیله بالذات تداوی و عملیات ایله مشغول اولمی اقتضا ایدر .</p> <p>ثالثاً : شعبه مزم اوج صیفدن متشکل اولدینی حالده پروتژیکی اک مهم ، مسلاکمزک روحی اولان بردرک</p>

RESİM 3: Dişçi mektebi talebelerinin sıhhiye vekili Dr. Refik Bey'e yazdığı mektubun ikinci sayfası.

Açık Arıza, Diş Tabipleri Mecmuası, C. 1/S.2, Kanuni ewel-1339, s.15.

“okulun ihtiyaçlarıyla ilgilenecek nitelikte bir yönetici müdürün atanması”dır.

Mektubun kaleme alındığı dönemde Dr. Refik Bey (Saydam) genç cumhuriyetin sağlık bakanıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından hemen sonra 30 Ekim 1923 tarihinde Birinci İsmet Paşa Hükûmetinde görevlendirilen Dr. Refik Saydam ve ekibi savaşlar

boyunca salgın hastalıklarla mücadele etmişlerdir. Atatürk döneminin ilk temel yasalarını çıkartan, ilk sağlık programını hazırlayan Dr. Refik Saydam sağlık örgütlenmesinde çok başarılıdır.¹⁶

Dişçi Mektebi talebeleri deneyimledikleri sorunları, mektupları aracılığıyla dönemin Sağlık Bakanı'na iletmıştır. Yüzyıl öncesinin iletişim ola-

دیش طبیبی جموعه سی

۱۶

دارالفنونک عیبا هانچی بر شعبه سنده کوستریله بیلیرکه پروغرا منده یومیه ایکی درس موجود ایکن آنجیق **هده** اوچ درت ساعت دس کورسین؟ یوکا هیچ بر زمان امکان یوقدر واولامازده .

ایشته بزوبالخاصه صولا صنف مداومینی بو حال قارشوسنده بولنیوروز . بو خصوصده شخصی فعالیتلر هنلر سبقت ایتمش ایشه فردی اولدیغندن عمری یک قیصه اولمشدر . سنه لر دینیری هب بو تخملمز محرومیتلر ایجریسنده بولان دیش طبابتی شعبه سی حکومت زائله نیک اوجقمسز ، قانونسز دورلرنده کرک مربوط اولدیغی ریاسته وکرکمه مقام طابینه متعدد دفعه لر مراجعتلرده بولوندی . فقط فریادلریز ، حق ایستیمین سسلریز صرمر قیلملرده بر ایز بر اقادای مع الاسف طابلی سوزلرله یالانچی وعدلرله دائما آدانیلدیق ، اولاندیرلنق ، زمین وزمانک مساعد آنلرنده بیله وعدلرینک ایفاسیله بر اثر عمران کورمه دک ، وکوره میه چکدک ؛ چونکه وطنک اک طالعه سز اولادی بز ایدک . هر درلو حمایه دن محروم تورکه خاص بروقار سکونتله حقلک بزه وعد اییدیکی کونلری بکلرکن غریبدر ، شایان افسددرکه مملکتک حیات صرفانیله علاقه دار ذوات طرفندن ده تحقیراته مروض قالدق .

نهایت حکومت ملیه منک استانبوله حاکمیتدن سوکره حقمزک مطلق تسلیم اوله چی امید قطع یسفته بولونه رق بر قاج مقامه مراجعت ایتمک . فقط اوزون برانتظار دوره سی کچر دیکمز حالده حیات واستقبالمزله علاقه دار بومسائلک حلی ضعیفده شو استرحاماتمزلک صرجه لری نردنده بر بولمادیغی کورمکه متأربولونیوروز . شعبه منک جدی راجراآت ایله اصلاح و بر حال مکملینه افرانغی خصوصسنده خاطر مزده یا کیمپورسه ق تقریباً بوندن آلتی بدی ماه مقدم ذات دولت ریجی ده تصدیع ایدمدرک حقمزک مدافعه سی بویوک اصالت و درایت کزدن استرحام ایلمشک . ایشته اوزمان وعد دولتکز بزه

بر امید حیات اولاندیردی . یک افندی حضر تلری : بوکون مؤسسهمزک شو حال براملاندن قورتارلمسی آنجیق

۱ — طب فاکولته سنه ملحق اولمایه رق مستقلاً اداره سی .

۲ — لطف مخصوص قیلمدن احسان ایدیلان بازیده کی بنا به سرعت ممکنه ایله نقلی اسبابنک استکمالی .

۳ — مدیرتک مؤسسهمز احتیاجاتی تقدیر وتأمین ایدمدرک بر ذاته تفویضی ایله قابل اولایله . حکمدر . اهمیتسز کی کورینن بو حیاتی مسائلک بر آن اول حلی خصوصسنده اجراآت و دلالت مؤثرانه نرک ابدالی علم وعرفان و منافع عمومی مملکت نامنه رجا ایدیوروز یک افندی حضر تلری

دیش طبابتی طلبه مرخصلری

برنجی صنفدن	ایکنجی صنفدن	صوک صنفدن
ساجان	رضوان	فیضی اهدری
پولاد	جلال الدین	فواد
فرید	حقی	نصرت

شئونات

معاینه خانه صاحبی وبالخاصه پروتزله مشغول آرقداشلرک نظر دقتنه

بر جوق مکتب افندیلری معاینه خانه لده چالیشمق ایچون بزه مراجعت وروی قبول کورمه کلرندن دولانی حقلی اوله رق شکایت ایدیورلر . بشقه ملته منسوب اولانلر یکدیگرینه معاونت ایتمدیکی حالده بزرک عین صورتله حرکت ایتمه سی دوغرو دکمدر . پروتزله مشغول اولان آرقداشلردن معاونت رجا ایدر . آرزو ایتمکلری طلبه مقدارنی بزه بیلد برلرله مع المنونیه توسط ایدمدرز .

مدیر مشغولی : حسن خیری

RESİM 4: Dişçi mektebi talebelerinin sıhhiye vekili Dr. Refik Bey'e yazdığı mektubun üçüncü sayfası.

Açık Arıza, Diş Tabipleri Mecmuası, C. 1/S.2, Kanuni evvel-1339, s.16.

nakları göz önünde bulundurulduğunda, Müslüman Diş Tabipleri Cemiyetinin yayın organı olan Diş Tabipleri Mecmuasının, diş hekimi adaylarının seslerini karar verici/kanun yapıcı mercilere duyurmak için kullanabilecekleri etkin bir ortam yaratması anlamlıdır.

Mektubun ilk bölümü, öğrencilerin üst makam tarafından dinlenilme arzularını ve yardım elinin uzatılması taleplerini ihtiva etmektedir. Bu bölüm aynı zamanda 1923 Türkiye'sinin sosyal ve ekonomik koşulları ile Dişçi Mektebinin sahip olduğu öğrenci profili hakkında da bilgi vermektedir:

“İstanbul Mebusu ve Sıhhiye Vekili Muhterem Doktor Refik Bey Efendi Hazretlerine, Beyefendi Hazretleri:

Yoksulluk içindeki hayatlarını sürdürmek için sayısız zorluklara direnerek ve Anadolu'nun Sivas, Diyarbakır, Konya, Trabzon gibi birçok uzak şehrinde sırf bilim öğrenmek için türlü fedakârlıklara katlanarak, huzurunuzda gelen biz 500'ü aşkın Türk ve Müslüman gencinin dertlerini ve haklı taleplerini dinlemenizi ve bizlere yardım etmenizi rica ediyoruz. İstek ve ricalarımızın tarafınızdan kabul edileceğine yürekten inanıyoruz.”

Mektubun ikinci bölümünde Dışçi Mektebi'nin kuruluş tarihçesinden kısaca söz edilmekte ve mesleğe yönelik rağbetin arttığına ve fakat bunun bir sonucu olarak, bütçe ve eğitim kadrosunun yetersiz kaldığına değinilmektedir:

“Beyefendi Hazretleri:

Okuduğumuz bölüm, merhum saygıdeğer hocamız Halit Şazi Bey'in çabalarıyla 1909 yılında Tıp Fakültesine eklenmiş ve ancak 15-20 öğrencinin eğitimi için yeterli bir bütçe ile eğitim kadrosu tahsis edilmişti. Ancak seneler geçtikçe memleketin dış hekimine olan ihtiyacını gören genç vatanseverler bu okula gelerek mesleğe büyük rağbet gösterdiler. Böylece öğrencinin sayısı her sene arttı ve bütçe ile eğitim kadrosunda artış olmadığı için eğitimin sürdürülmesi olanaksızlaştı. Birinci Dünya Savaşını takip eden yıllarda umulanın üzerinde rağbet gören bölümümüz, bilgi ve beceri dolu göğsünü bütçesinin ve alt yapısının eksikliklerine bakmayarak vatan evladına açmış ve her birini memlekete faydalı olarak yetiştirmek yüksek gayesi ile eğitmeye çalışmıştır. Ve bugün bölümümüzde 500'ü aşkın Türk ve Müslüman genci bulunmaktadır.”

Mektubun üçüncü bölümünde sınıf mevcudunun kalabalıklığı nedeniyle özellikle hasta başında işlem yapmayı gerektiren uygulamalı derslerin layıkıyla gerçekleştirilemediği dile getirilmektedir:

“Fakat Beyefendi, bildiğiniz gibi mesleğimizin hakkıyla öğrenilmesi sadece teorik eğitimle olmamaktadır, belki teorik eğitimin daha da üstünde ve zorunlu olan pratik uygulamalara ve ameliyatlara gereksinim vardır. Her efendinin ayrı ayrı bir uygulama görmesi ve teorik olarak öğrendiği bilgileri hasta üze-

rinde uygulayarak öğrenmesi gereklidir. Bunun ilmi ve mesleki bir zorunluluk olmasına rağmen bugün bir efendi bile bireysel olarak uygulama yapamazken 70-80 efendinin topluca uygulama yapması ne yazık ki mümkün değildir. Öğrenci istediği gibi bilgi alamamaktadır.”

Mektubun dördüncü bölümünde, eğitim materyaline ve eğitmenlere yönelik eksiklikler -bizzat her gün bu eksikliklerle yüzleşen- öğrenciler tarafından ayrıntılarıyla 4 maddede anlatılmaktadır:

“İlk olarak, her dönemde olduğu gibi özellikle en az mevcudu olan son sınıftaki 80 talebeyi alacak ne bir sınıf ne de oturacak sıra vardır. Ders kitabı olmadığı için öğrenci ayakta durarak ders notu tutmaya çalışmakta, bunu başaranlar kendilerini mutlu hissetmektedir.”

İkinci olarak, son sınıf öğrencisi 80 efendi olduğu hâlde okulda tamire muhtaç 11 adet fotöy** vardır. Bu kadar fotöylerde hasta üzerinde seksen efendinin uygulama yapması nasıl mümkün olabilir. Uygulama saatlerinde her fotöyde örneğin birer hasta bulursa, böyle her fotöyde 8 kişi isabet eder ki bu vaziyetten de talebe hiçbir istifade temin edemez. Çünkü dış hekimliğinde bizzat tecrübe edilen hastalarla çalışılması gereklidir.

Üçüncü olarak, bölümümüz 3 sınıftan oluştuğu hâlde protez gibi mesleğimizin esasını oluşturan bir dersin uygulanması için ayrılan iki laboratuvar vardır. Fakat bunların döşemesi delik deşiktir, masalarının bacakları, çekmeceleri kırıktır. Buraya, Avrupa'dan bir muallim getirerek çalıştırtmak bir yana, Türk üniversitesindeki bir bölümün laboratuvarı demeye insan gerçekten utanır.

Dördüncü olarak, bölümün kuruluş tarihindeki öğrenci sayısı dikkate alınarak 4 kişiden oluşturulan eğitimci sayısı yeterli görülmüş; her sene talebe sayısındaki artışa rağmen aynı kalmış, artırılmamıştır.”

Talebelerin mektuptaki ifadelerinde tıp fakültesi idaresine yönelik haklı sitemleri yer almaktadır. Talebeler o dönemdeki durumu mektubun beşinci bölümünde aşağıdaki cümlelerle vurgulamaktadır:

**Fotöy (Fr. Feuteil): Dış hekimliği ünitesinin bir parçası olan hasta koltuğu.

“Fakat, dikkatle incelendiğinde üniversitenin öteki bölümlerindeki müdürlerin, öğretmenlerin sayısının talebe sayısından fazla olduğu görülmektedir. Tasarruf bizim bölüme ait bir sorun mudur? Acaba bizim kabahatimiz tıp fakültesinin bünyesinde bir tu-feyli (asalak) gibi yaşayıp hiçbir şeye karışmayıp hakkımızı tıp fakültesi başkanlığına bırakmak mıdır? Fakat Beyefendi, yüzlerce, binlerce lira ödenek alan üniversite bölümlerinin hangisinde bizdeki kadar ta-sarruf etmeye özen gösterilmektedir? Üniversitenin hangi bölümünde, hangi okulunda yağın yağmurlar, camdan sızan sular altında şemsiye ile derslik ve la-boratuvarında çalıştığı görülebilir?”

Mektupta, daha önce gösterilen bireysel çabala-rın sonuç vermediği de belirtilmektedir. Aktarılan bil-gilere göre dış tababeti şubesi olarak eski hükümet döneminde de defalarca gerekli müracaatlarda bulu-nulmuş ancak olumlu bir sonuç elde edilememiştir. Mektupta bu durumun dile getirildiği bölümlerde gayet dramatik bir üslup benimsenmiştir:

“İşte biz dış hekimliği okulu öğrencileri, özel-likle son sınıflar, böyle bir hâldeyiz. Bu yolda gös-terilen bireysel çabalar kısa ömürlü olmuştur. Dış tababeti şubesi olarak eski hükümetin o haksız ve adaletsiz devrelerinde defalarca gerekli müracaat-larda bulunulmuştur. Fakat feryatlarımız, hak iste-yen seslerimiz, mermer kalplerde bir iz bırakmadı. Ne yazık ki, tatlı sözlerle yalancı vaatlerle daima al-datıldık, oyalandırıldık, zemin ve zamanın müsait anlarında bile vaatlerinin eserini göremedik ve gö-remeyecektik, çünkü vatanın en talihsiz evladı biz idik. Her türlü himayeden mahrum Türk’e has bir vakar sükûnetle Hakkın bize vaat ettiği günleri bek-lerken gariptir şayan-ı eseftir ki memleketin hayat-ı irfanıyla alakadar zevat tarafından da hakarete uğ-radık.”

Dışçi Mektebinin sorunları, talebelerin ifade-siyle, “Eski Hükümet” döneminde dikkate alınmamış ve hatta benzer ilgisizlik cumhuriyet döneminde de sürmüştür. Türkiye Cumhuriyetinin 1923 yılında ku-rulmasını takiben ilk sağlık bakanı olarak görev yapan Dr. Refik Saydam’a yazılan mektupta süregi-den bu ilgisizliğe ilişkin ifadeler de yer almaktadır.***

***Talebelerin mektupta kullandıkları “Eski Hükümet” ifadesi ile Osmanlı İmparatorluğu’nda padişah yönetimindeki son hükümetin kastedildiği anlaşılmaktadır.

“Nihayet milli hükümetin İstanbul’a hâkimiye-tinden sonra hakkımızın mutlaka teslim edileceğini kesinlikle ümit ederek birkaç makama müracaat ettik, fakat uzun bir bekleyiş devresi geçirdiğimiz hâlde hayat ve istikbalimizle ilgili bu meselenin çözümü için ricalarımızın ilgili merciler tarafından dikkate alınmadığını gördüğümüz için üzülmüyoruz. Bölümü-müzün yer sorununun çözülmesi ve ıslah edilmesi taleplerimizi bundan 6-7 ay önce sizden istirahat ey-lemiştik. O zaman bize vaat ettikleriniz bizde bir ümit uyandırdı.”

Mektubun son bölümünde öğrencilerin talepleri yer almakta ve mektupta anlatılanları özetlemektedir:

“Beyefendi,

Okulumuzun bu sıkıntı ve dert dolu hâlimden kurtarılması ancak:

1. Tıp Fakültesinden ayrılarak müstakil biçimde yönetilmesi,
2. Bir lütuf olarak bağışlanan yeni binaya bir an önce taşınması,
3. Okulumuzun ihtiyaçlarını takdir ve temin ede-cek nitelikte bir yönetici müdürün atanması ile müm-kün olabilecektir.

Önemsiz gibi görünen bu hayati meselenin bir an önce çözülmesi hususunda gerekeni yapmanızı ilim ve irfan ve kamu yararına ve memleket adına rica ediyoruz. Beyefendi Hazretleri.”

Mektubu kaleme alan dış tababeti talebe delege-leri, birinci sınıftan Süleyman, Polat ve Ferit; ikinci sınıftan Rıdvan, Celalettin ve Hakkı; son sınıftan Feyzullah Kadri, Fuat ve Nusret Bey’lerdir.¹⁵

TARTIŞMA

Mektupta talebeler tarafından dile getirilen sorunlar bu bölümde dönemin literatür bilgileri ile karşılaştı-rılarak incelenmiştir. Bu bağlamda, yüz yıl önce Dışçi Mektebi için sıralanan bina, öğrenci sayısı, eğitim materyali, teçhizat ve eğitimci durumuna yönelik ek-sikliklerin dönemi anlatan tarih çalışmalarındaki iz düşümleri ayrıntılı olarak irdelenmiştir.

MEKTEP BİNASININ DURUMU

Mektubun kaleme alındığı 1923 yılında 500 dış taba-beti talebesinin eğitim gördüğü bina, 1909 yılında

Türkiye'nin ilk dış hekimliği okuluna tahsis edilen binadır ve burası Menemenli Mustafa Paşa'nın Kadırğa'daki konağıdır. Konağın tarihçesi incelendiğinde, binanın gerekli tadilatlarının yapılmasından ve eklemelerin tamamlanmasından sonra dönemin sivil tıp mektebi olan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye tarafından 1894'ten itibaren kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Konağın Tıbbiye tarafından kullanılışı 1909 yılına kadar sürmüştür. İkinci Meşrutiyet'in ilanını takiben, Kadırğa'daki Menemenli Mustafa Paşa'nın konağında bulunan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye ile Sirkeci'deki Askeri Tıbbiye "Tıp Fakültesi" olarak birleştirilmiş ve Haydarpaşa'da yapılan yeni binaya nakledilmiştir.^{8,17}

Tıp Fakültesi'nin kurulması ile boşalan Kadırğa'daki iki bloklu 3 katlı ahşap konak, 1909'dan itibaren "Eczacı ve Dişçi ve Kabile ve Hastabakıcı Mektepleri"nin kullanımına verilmiştir. Bina tamir ettirilmiş, sol tarafına tek katlı bir poliklinik binası yaptırılmıştır. Yeni poliklinik binası ve bitişindeki blok Dişçi Mektebi olarak kullanılırken, öteki blok Eczacılık Mektebi tarafından kullanılmıştır.⁶

Bu ahşap bina tarih çalışmalarında tasvir edilirken söz birliği edilmişçesine "köhne konak" ifadesi kullanılmaktadır. Hakikaten, literatürdeki kaynak eserlerden edinilen bilgiye göre konak harap durumdadır. Örneğin Baylav konağı "... Bina, 1893'te Sivil Tıp Mektebi için satın alındığında bile eski bir yapı idi, klinikler için yeni ahşap binalar eklenerek ihtiyaca göre düzenlenmişti" sözleriyle tanıtmaktadır.¹⁸ Operatör Dr. Cemil Paşa, 80 Yıllık Hatıralarım adlı kitabında Dişçi Mektebi'nin kuruluşunu anlatırken şu bilgiyi vermektedir: "Kadırğa'da kurduğum Dişçi Mektebi'nin üst katında Fakülteye bağlı ayrıca bir Eczacı Mektebi ve yine Kadırğa'da Mektebi Tıbbiye-i Mülkiye'nin eski hastane pavyonlarını tamir ettirerek tıp talebesiyle ebelere mahsus modern, otuz yataklı, bir doğum evi yaptırdım. Besim Ömer Paşa'ya tevdi ettim. O tarihe kadar memleketimizde dişçi, eczacı mektepleri, doğum evleri yoktu".⁸

Konağın fiziki durumu zamanla daha da bozulmuştur. Turhan Baytop Eczacılık Mektebi'nin kuruluşu hakkında bilgi verdiği çalışmada yeni kurulan Eczacı ve Dişçi Mekteplerine bina olarak "eskiden Sivil Tıp Mektebi'nin kullandığı Kadırğa'daki Me-

nemenli Mustafa Paşa'nın ahşap ve harap konağının verildiğini" belirtmektedir.¹⁹ Eczacı Mektebi tarafından Kullanılan Binalar başlıklı çalışmada da Baytop, eğitimin ilk yıllarında dahi ahşap ve köhne konağın 100 kadar öğrencisi olan Eczacı ve Dişçi mektepleri için yetersiz olduğunu bildirmektedir.²⁰ Cumhuriyet döneminin başlarında ahşap bina, bakımsızlıktan tamamen harap olmuş, damının devamlı akması laboratuvar çalışmalarını aksatmış ve öğretim yapılamaz hâle gelmiştir.²¹

TALEBE SAYISININ FAZLALIĞI

Dişçi Mektebi'nin tarihçesini inceleyen yayınlarda talebe sayısı hakkındaki bilgiler genellikle mezun sayıları üzerinden belirtilmektedir. Başlangıçta eğitim süresi 2 yıl olan okul 43 kişilik ilk mezunlarını 1911 yılında vermiştir.¹⁴ Literatürden elde edilen bilgilere göre 1923 yılında eğitim süresi 3 yıldır ve o sene verilen mezun sayısı 58'dir.⁷

Mektupta yer alan bazı ifadeler, mezun sayısı az olsa da öğrenci sayısının fazla olduğu tespitini yapmaktadır. Örneğin "... bugün şubemiz mevcudiyeti beş yüzü müteceviz genç Türk ve Müslüman teşkil etmektedir..." ve "...her sınıfta olduğu gibi ve bilhassa en az mevcudu olan son sınıf talebesine seksen kişiyi istiyab edecek ne bir sınıf ne de oturacak sıralar yerler vardır..." ifadelerinden okulun öğrenci sayısının hakikaten yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Mektepteki talebe sayısının fazlalığı alt yapı eksikliğini daha da belirginleştirmektedir. Dönemi anlatan tarih çalışmalarında "okuldaki beş yüz talebeye karşılık sağlam beş fotöy bile yoktur." ifadesi sıkça rastlanan bir ifadedir.²²

EĞİTİM MATERYALİ VE TEÇHİZAT EKSİKLİĞİ

Dişçi Mektebi talebelerinin Sıhhiye Vekili Dr. Refik Bey'e yazdıkları mektuptan anlaşıldığı üzere, öğrencilerin 1923 yılında istifade edebilecekleri ders kitabının sayısı yok denecek kadar azdır ve derslerde tutulan notlarla idare edilmektedir. Kaynak ve başvuru kitaplarındaki bu yetersizlik hem öğrenciler hem de mesleğe atılmış dış hekimleri arasında sürekli yarınlara neden olmaktadır.

Diş hekimliği alanındaki ilk Türkçe tercüme eser 1915'te Fransız diş hekimi ve Ecole Odontologique'in hocalarından Charles Godon'dan kısaltılarak

dilimize çevrilen “Mükemmel Ameli ve Nazari Dişçilik” isimli kitaptır.¹¹ İlk basılı telif diş hekimliği eseri olarak kabul edilen kitap ise protez alanında yazılmıştır ve “Amel-i Tasni’i Esnan” ismini taşımaktadır. Bu kitap, İstanbul’da 1922 yılında basılmıştır ve 52 sayfadan ibarettir. İlder Uzel’in aktardığı bilgilere göre kitabın yazarı Dişçi Mektebi Protez Muallimi Diş Tabibi Halil Salih, eserin ön sözünde basım gerekçesini şöyle açıklamaktadır: “*Maksad-ı Tahrir: ‘İhtiyaç mader’i ihtiradır’ derler. Hakikaten her hususta bunun zaman ile tesiri görülmektedir. Ben de bu tesir ile olacak, bidaatsızlığımı bildiğim halde, yalnız bir boşluğu kapatmak maksadıyla şu risalemi diş tababeti tahsil eden meslektaşlarıma ithafa karar verdim*”.¹²

Burada üzerinde durulması gereken bir başka konu da eğitim materyali eksikliği hakkında Dişçilik Âlemi Dergisinde benzer eleştirel yazıların yayımlanmış olmasıdır. Ülkemizde diş hekimliğine ait ikinci süreli yayın olan Dişçilik Âlemi Dergisi, 1924 yılında diş hekimi Ferid Ramiz Bey’in kişisel gayretleriyle çıkartılmıştır.¹² Son sayısı 1930 yılının Ağustos-Eylül sayısı olarak yayımlanmıştır. Dişçi Mektebi’nin islahı ve Kadırğa’dan taşınmasının gündemde olduğu bir sırada Ferid Ramiz, okulun gelişmesi için binadan çok ders kitaplarının acil öneminin olduğunu vurgulamıştır. “Büyük Bir Dert Kitapsızlık” isimli makalesinde bu konuyu ele alan yazar, Darülfünun’un tüm şubelerinde ders ve meslek kitaplarının eksikliğine ve bazı muallimlerin hazırladıkları ders notlarının yetersizliğine dikkat çekmektedir.^{23,24}

Eğitim materyali ile kastedilen elbette sadece ders kitapları değil, aynı zamanda öğrencinin hasta üzerinde uygulama yaparak öğrenmesini sağlayacak diş hekimliği teçhizatıdır ki bunların başında hasta koltuğu gelmektedir. Ancak ne var ki 1923 yılında Dişçi Mektebi’nde öğrencilere hasta başı uygulaması yaptıracak diş hekimliği malzemesi de yetersizdir.¹⁴ Talebeler mektupta bu konuyu dile getirirken son sınıf öğrencisi 80 efendi için okulda tamire muhtaç 11 adet fotöyün olduğunu belirtmektedir. Ayrıca basit bir hesap yaparak “...uygulama saatlerinde her fotöyde örneğin birer hasta bulursa, böyle her fotöye sekiz kişi isabet eder ki bu vaziyetten de talebe hiçbir istifade temin edemez” demektedir. Bu önemli bir so-

rundur, çünkü diş hekimliği bizzat tecrübe edilen hastalarla çalışılmayı gerektiren bir disiplindir.

Mektupta anlatıldığı üzere, diş hekimliği teçhizatının eksikliğini gösteren bir durum da 3 ayrı sınıf için 2 adet protez laboratuvarının bulunması ve fakat bunların da döşemesinin delik deşik, masalarının bacaklarının ve çekmecelerinin kırık hâlde olmasıdır. Talebeler mektupta buna ilişkin çarpıcı bir saptama da yapmaktadır: “*Buraya, Avrupa’dan bir muallim getirerek çalıştırtmak bir yana, Türk Üniversite-si’ndeki bir bölümün laboratuvarı demeye insan gerçekten utanır*”.¹⁵

MEKTEBİN MUALLİM KADROSUNUN DURUMU

Mektupta talebelerin üzerinde durduğu bir başka önemli konu da derslere giren meslekten hocaların sayısının azlığıdır. Mektebin kuruluş tarihindeki öğrenci sayısı dikkate alınarak, 4 kişiden oluşturulan eğitimciler başlangıç için yeterli görülmüş, ancak her sene talebe sayısındaki artışa rağmen eğitimci sayısı artırılmamıştır.

Dişçi Mektebi’nin ilk eğitim kadrosu Tıp Fakültesi Muallimler Meclisi tarafından 6 Ekim 1909 tarihli toplantıda belirlenmiştir. Muallimleri seçmek üzere Dr. Mazhar Paşa’nın başkanlığında kurulan komisyonun adaylarla yaptığı mülakat sonucunda Sof-tazade Hüseyin Talât, Leon Terziyan Efendi**** ve Manuk Leon Efendi muallimliğe seçilmiştir.^{9,12,14} Dişçi Mektebi Muallimler Meclisi, 28 Ekim 1909 günü ilk toplantısını yaparak, okulun birinci ve ikinci sınıfında okutulacak dersleri kararlaştırmıştır.²⁵ Halit Şazi Bey Emraz ve Seririyatı Mütenevviai Esnan; Hüseyin Talat Bey Müfredatı Tıp, Fenni Tedavi Esnan, İptali His ve Hıfızısıhha; Terziyan Efendi Ameliyatı Sinniye Tatbikat ve Nazariyatı; Manuk Leon Efendi, Teşrih, Fizyoloji ve Ensac muallimi olarak atanmıştır.¹⁴

Mektebin eğitim kadrosuna ertesi yıl, 1910’da Fransız uyruklu Hristo Yuvanidis Efendi, Protez dersi muallimi olarak dâhil olmuşsa da 1914 yılında izinsiz olarak Fransa’ya gittiği için görevine son verilmiştir. Dolayısıyla Halit Şazi, Protez derslerine 1917 yılına kadar vekalet etmek durumunda kalmıştır.

****Manuk Leon Efendi 1911 yılında müslüman olarak Mustafa Nihat adını almıştır.

Okul, Birinci Dünya Savaşı sırasında 1,5 yıl kapalı kaldıktan sonra 1916'da tekrar açılmıştır. Aynı yıl -evvelce Müslüman olarak Mustafa Nihat adını alan-Manuk Leon Efendi'nin ayrılması üzerine Anatomi hocasına Nurettin Ali Berkol atanmıştır. Protez dersi, 1917'de yurda dönen Yuvanidis'e tekrar verilmiştir. Ancak 1918 yılında Yuvanidis Londra'ya ve Terziyan Efendi ise Paris'e yerleşmek üzere görevlerinden ayrılmıştır.¹⁴ Mesleğin içinden gelen eğitiminin sınırlı sayıda bulunduğu bir ortamda, 1921 yılında mesleğimizin kurucusu Halit Şazi Bey'in vefatı nedeniyle ders programında bazı değişiklikler yapılması gerekmiş ve her eğitmeni kendi derslerine ek dersler almak durumunda kalmıştır.^{14,22}

Yukarıda bahsedildiği üzere, mektebin 1909'daki eğitim kadrosunda dış tabipliği mesleğinden 4 eğitmeni olan Halit Şazi Bey, Hüseyin Talat Bey, Leon Terziyan Efendi, Manuk Leon Efendi yer almaktadır. Ne tesadüftür ki, mektubun yazıldığı 1923-1924 eğitim döneminde de mesleğin içinden gelen dış tabibi sayısı hâlâ aynıdır. Meslekten gelen bu eğitimciler Hüseyin Talat Bey, Hüseyin Hamit Bey, Halil Salih Bey ve Rüştü Bey'dir.²⁶ Aradan geçen yıllara rağmen eğitmeni sayısında artışın olmaması ve yetersiz sayıdaki mesleki eğitmeni ile okuldaki eğitimin sürdürülmeye çalışılması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Darülfünun Tıp Fakültesi ile şubelerinin 1923-1924 ders yılına ait kadroları incelendiğinde, Dişçi Mektebi talebelerinin 1923 yılında eğitim kadrosunun yetersizliğine ilişkin serzenişlerinin haklı olduğu görülmektedir. Çünkü o dönemde tıp fakültesinin öğretim kadrosunda 27'si müderris, 20'si muallim, 13'ü müderris muavini, 34'ü muid ve 12'si müstahzır olmak üzere toplam 106 eğitmeni bulunurken bu sayı Eczacı ve Dişçi Mektebinde toplam 32'dir.²¹

Tıp Fakültesi için 4 Mart 1916'da "Darülfünun Tıp Fakültesi ve Şuabâtı Nizamnâmesi" adı altında 85 maddelik ayrıntılı bir Nizamnâme hazırlanmıştır.²⁷ Bu Nizamnâme'nin 6. maddesine göre tıp fakültesinin öğretim kadrosu müderris ve müderris muavinlerinden, şubelerin -daha açık ifadeyle Şam Tıbbiye-i Mülkiyesi ile Eczacı ve Dişçi Mekteplerinin- öğretim kadrosu ise muallim ve muallim muavinlerinden oluşmaktadır.^{21,27} Dolayısıyla Nizamname gereği, bu

mekteplerde müderris bulunmamaktadır ve 32 eğitiminin sadece 17'si muallimdir. Geri kalan 15 eğitiminin ikisi muallim muavini, 11'i muid (asistan) ve ikisi müstahzırdır.²¹ O dönem itibarıyla sayıları 1.000'i bulan eczacı ve dişçi öğrencilerinin durumu eğitim kadrosu açısından düşündürücüdür.

MEKTUPTA BELİRTİLEN SORUNLAR ÇÖZÜLDÜ MÜ?

Dişçilik talebelerinin mektupta belirttikleri sorunların çözülmesi zaman almıştır. İlk çözülen sorun yeni mektep binasına taşınması olmuştur. Bunu meslekten bir okul müdürünün atanması izlemiştir. En önemli görünen özerkleşme sorununun çözülmesi ise yıllar sonra gerçekleşebilmiştir. Aşağıdaki bölümlerde bu sorunlara yönelik süreçler ayrıntılı olarak irdelenmiştir.

MEKTEP BİNASI DEĞİŞİKLİĞİ

Mektuptaki "Darülfünun hangi bir şubesinde bundan sarf-ı nazar edilir, hangi bir iptidai mektebinde, yağın yağmurlar, camdan sızan suları altında şemsiye tutarak dersane ve mesai-i laboratuvarında çalıştığı gösterilebilir?" cümlesi ile akılda kalan bina sorunu Eczacı ve Dişçi Mektepleri'nin Kadırga'dan, Beyazıt'a taşınmaları ile çözülmüştür. Taşınma 1925 yılında başlamış ve 1926 yılında tamamlanmıştır.²² Nitekim 1932 yılında düzenlenen Birinci Milli Türk Diştababeti Kurultayında verdiği açılış nutkunda Prof. Dr. Kazım Esat Bey bu konuda şunları söylemektedir: "1926 tedris senesi başlangıcında mektebimiz köhne binasından Beyazıt'taki mükemmel binaya nakledilmiştir".²⁸

Kadırga'daki Menemenli Mustafa Paşa Konağı, Eczacı ve Dişçi Mektepleri için yetersiz olmaya başlayınca dönemin mektep müdürü olan Dr. Server Hilmi Bey'in (Büyükaksoy) gayretleri sonucu Beyazıt Meydanı'ndaki eski Jandarma Komutanlığı binası bu iki Mektebe tahsis edilmiştir; bilahare Darülfünuna devredilerek onarım işleri için bütçe ayrılmıştır. Yapılan tamir ve tadilatın sonra mektepler bu binaya taşınmıştır.^{14,19,21} Günümüzde yerinde "Beyazıt Devlet Kütüphanesi"nin bulunduğu bu üç katlı binanın giriş katı tümüyle Dişçi Mektebi'ne ayrılmıştır. Birinci katı Müdüriyet, Kalem, Muallim Toplantı Salonu, her iki okul öğrencilerinin kullandıkları amfi şeklinde dersane, dişçi ve eczacı hocalarının odaları

olarak düzenlenmiştir. Üst kat ise tümüyle Eczacı Mektebine tahsis edilmiştir.⁶

Eczacı ve Dişçi Mekteplerinin Kadırga'dan, Beyazıt'a taşınmalarında dönemin Darülfünun Emini İsmayıl Hakkı Bey'in de (Baltacıoğlu) çok önemli katkısı olmuştur.²⁸ Binada uzun süren onarımlar ancak İsmail Hakkı Bey sayesinde bitirilebilmiştir. Ali Y. Baltacıoğlu makalesinde konu ile ilgili önemli bilgiler aktarmakta ve aile büyüğü İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun çalışmalarına, yazılarına ve konuşmalarına vurgu yaparak süreci değerlendirmektedir. Baltacıoğlu'nun aktardığı bilgilere göre "*Cumhuriyet'in ilk yılında Eczacı ve Dişçi Mektebi ile Sanayi-i Nefise Mektepleri, vesait-i tedrisiye (bina, öğretim araç gereçleri), vesait-i ilmiye ve talimiye (eğitim ve öğretim düzeyi, uygulama ve verimlilik) açısından en çok eleştirilen kurumlar olmuşlardır. Dişçi Mektebi'nde bu durum o kadar belirgindir ki bir diş bile çekmeden, bir hasta ağzı muayene etmeden mezun olan birçok diş hekimi vardır. Okuldaki beş yüz talebeye karşılık sağlam beş fotöy (koltuk) bile yoktur.*"²²

Okullar bu binayı 1959 yılına kadar paylaşmıştır. Eczacılık Okulu, 1959 yılında Keçecizade Fuat Paşa Konağına taşınınca bina 1965 yılına kadar yalnızca Diş Hekimliği Okulu tarafından kullanılmıştır.^{14,21}

MEKTEBİN İHTİYAÇLARINI TAKDİR VE TEMİN EDECEK NİTELİKTE BİR YÖNETİCİ MÜDÜRÜN ATANMASI

Eczacı ve Dişçi Mekteplerinin 1926 yılında Beyazıt'taki nispeten geniş bir binaya taşınarak fiziken ayrılımları ve 1928 yılında yayımlanan Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun'un 30. maddesi ile diş hekimliği uygulama yetkisinin yalnızca Diş Hekimliği Okulu mezunlarına verilmesi hem Dişçi Mektebinin gelişimini hızlandırmış hem de diş hekimliği mesleği disiplin altına girmeye başlamıştır.²⁹ Takiben 1933 yılında gerçekleşen Üniversite Reformu ile mektebin eğitim kadrosunda devrim niteliğinde değişiklikler yaşanmıştır. Dişçi Mektebinin Eczacı Mektebinden ayrılması ve İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Diş Hekimliği Yüksek Okulu adını alarak eğitim süresinin 4 yıla çıkarılmasıyla birlikte yeni bir eğitim kadrosu oluşturulması gündeme gelmiştir.¹⁴

Avrupa'da diş hekimliği ve tıp eğitimi alan, serbest diş hekimliği yapan ve mektepte diş hastalıkları ve ameliyeleri dersini vermekte olan Kazım Esat Devrim 1933 yılında Diş Hekimliği Yüksek Okulunun müdürlüğüne getirilmiş ve eğitim kadrosunu belirlemekle görevlendirilmiştir.³⁰ Kuruluşundan itibaren okulun ilk diş hekimi müdürü olan Kazım Esat Devrim'in yanı sıra eğitim kadrosuna profesör olarak Rüştü Önel, Hüseyin Hamid Salahor ve Hasan Vasıf Somyürek de atanmıştır.^{6,14} Profesör kadroları gibi doçent ve asistan kadrolarının da önemini fark eden Kazım Esat bu kadroların sayısını artırmayı hedeflemiş, örneğin asistan kadrosunu 14'e çıkarmayı başarmıştır.¹⁴ Doçentlik kadrolarına sınav yapılmadan, eski asistanlardan Suat İsmail Gürkan, Orhan Abdullah Okyay, Feyzullah Kadri Doğruer, Şevket Tagay, Ziya Cemal Büyükaksoy ile dışarıdan Pertev Ata ve Safiyyeddin Edin atanmıştır.⁶

Üniversite Reformunun gerçekleştiği 1933 yılında eğitim kadrosuna profesör olarak atanan bir isim de Alfred Kantorowicz'dir. İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Yüksek Okulundaki görevine 1934 yılında başlayan Kantorowicz bir yıl sonra Tedrisat Direktörlüğüne tayin olmuş ve ülkemizde diş hekimliği disiplinin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır.³¹

Mektupta dile getirilen eğitim kadrosuna dair eksiklikler, aslında yeni binaya taşınmasını takiben çözülmeye başlamış ve meslekten bir müdürün gelmesiyle de nitelikli diş hekimi öğretim elemanı sayısında belirgin bir artış sağlanmıştır. Ancak diş hekimliği ders kitaplarının sayısındaki artış aynı hızı yakalayamamıştır. Mektubun yazılmasından 10 yıl sonra, Üniversite Reformunun yapıldığı 1933 yılında, ne yazık ki sınırlı sayıda kitaptan söz etmek mümkündür. Bilinen ilk diş hekimliği temel bilim eseri olan Diş Teşrih ve Ensacı -sonradan Türk diş hekimliğinde ortodonti dalını kuran- Prof. Dr. Orhan Abdullah Okyay tarafından yazılmış ve İstanbul'da 1930 yılında Cumhuriyet Matbaasında basılmıştır. Diş anatomisi ve histolojisiyle ilgili olan bu kitap ilk Türkçe eserdir. Konu ile ilgili şekillerin de yer aldığı bu temel eser 110 sayfalıktır ve 5 bölümden oluşmaktadır.¹²

İlerleyen dönemde Alfred Kantorowicz'in ders notlarının Türkçeye çevrilmesiyle eğitim materyali

zenginleşmiştir. Bu çerçevede sırayla 1942’de Muhiittin Ali Erel ve Pertev Ata tarafından çevrilen “Repetitoryum”, 1940 yılında Lem’i Belger tarafından çevrilen “Diş Tababetinde Preklinik Protez Laboratoryum Bilgisi” ve 1943’te Pertev Ata tarafından çevrilen “Diş Tababeti Şirürjisi” adlı kitaplar yayımlanmış ve böylece diş hekimliği talebelerinin eğitimine önemli bir katkı sağlanmıştır.^{6,12}

DİŞÇİ MEKTEBİ’NİN TIP FAKÜLTESİNDEN AYRILARAK MÜSTAKİL BİÇİMDE YÖNETİLMESİ

Dişçi Mektebi talebelerinin mektupları aracılığıyla Sıhhiye Vekili Dr. Refik Saydam’a ilettikleri 3 talebin başında mektebin “bir tufeyli gibi” bir arada bulunduğu tıp fakültesinden ayrılma isteği öteki taleplere göre çok daha geç gerçekleşmiştir.

Ülkemizde Üniversite Reformunun yapıldığı ve Darülfünun’un kapatıldığı gün olan 31 Temmuz 1933 tarihine kadar Eczacı ve Dişçi Mektepleri birleşik bir yönetim altında ve tıp fakültesine bağlı olarak yönetilmiştir. İstanbul Üniversitesinin kuruluş tarihi olan 1 Ağustos 1933’ten itibaren önemli değişimler meydana gelmiştir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip Bey’in 13 Ağustos 1933’te istifasını takiben Milli Eğitim Bakanlığına geçici olarak vekalet eden, Sıhhiye Vekili Dr. Refik Bey’in önerisi ile Eczacı ve Dişçi Mektepleri’nin kadroları tamamen birbirinden ayrılmıştır. Dişçi Mektebi “İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, Diş Hekimliği Yüksek Okulu” adını almıştır ve eğitim ve öğretim süresi 3 yıldan 4 yıla çıkarılmıştır.^{6,13}

Ancak Eczacı ve Diş Hekimliği okullarının içinde bulunduğu sıkıntılı durum yıllar sonra bile gündemde kalmaya devam etmiş; Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM) İstanbul Üniversitesinin bütçesinin ele alındığı ve 1948 yılı Bütçe Kanunu tasarısının görüşüldüğü 22 Aralık 1947 tarihli Yirminci Birleşim adeta bu okulların sorunlarının ulusal ölçekte ele alındığı bir oturum olmuştur.³²

Bu oturumda Tokat Milletvekili Refik Ahmet Sevengil, Balıkesir milletvekilleri Muzaffer Akpınar ile Abdi Ağabeyoğlu, Rize milletvekilleri Dr. Saim Ali Dilemre ile Dr. Fahri Kurtuluş, Kütahya Milletvekili Dr. Ahmet İhsan Gürsoy ve Kırşehir Milletvekili İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu Eczacı ve Dişçi okullarının akıbeti hakkında önemli konuşmalar yapmıştır.

Tokat Milletvekili Refik Ahmet Sevengil’in sözleriyle bu oturumu özetlemek olanaklıdır: “*Bu iki müessesese Beyazıt’ta çok kıfayetsiz küçük bir binanın çatısı altında sıkıştırılmış durumdadır. Bugünkü tedris metotlarının iktiza ettirdiği laboratuvarları ve diğer gereken ilmi çalışma müesseselerini bu bina içinde kurmaya hiçbir suretle imkân yoktur... Bugün bu müessesese Tıp Fakültesinin umumi kadrosu ve umumi idaresi içinde mülâhaza edilmiştir. Bu müessesenin bugün bir fakülte haline getirilmesi, ileri bir zaman için de olsa, yerinde bir temenni olur.*”³²

Ancak TBMM’nin bütçe görüşmelerinin uzun bir birleşimini işgal eden bu önemli konuda, yaklaşık 20 sene boyunca herhangi bir gelişme olmamıştır. Bu süre zarfında Diş Hekimliği Yüksek Okulu Tıp Fakültesine bağlı kalmış ve onun tarafından yönetilmiştir. Okulun hocaları, her zaman tıp fakültesinden ayrılarak idari ve mali özerkliğe kavuşma yolunda çaba göstermiştir. Bu çabaların da katkısıyla Diş Hekimliği Yüksek Okulu, 11 Temmuz 1964 tarihinde tıp fakültesinden ayrılarak İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesine dönüşebilmiştir. İstanbul Üniversitesinin sekizinci fakültesini oluşturan diş hekimliği fakültesinin ilk dekanlığına Prof. Dr. Suat İsmail Gürkan seçilmiştir.¹⁴

SONUÇ

Günümüzden bir asır önce yazılan bir mektup aracılığıyla Dişçi Mektebi talebeleri seslerini yetkili mercilere duyurmaya çalışarak okullarının islahı ve özerkliği için birtakım taleplerde bulunmuştur. Bu taleplerin başlıcaları “okullarının tıp fakültesinden ayrılması ve müstakil biçimde yönetilmesi”, “yeni bir binaya geçilmesi” ve “okulun ihtiyaçlarıyla ilgilenecek nitelikte bir yönetici müdürün atanması” idi. Mektubun kaleme alınmasını izleyen yıllar içinde bu taleplerin kiminin hızlıca kiminin daha uzun erimde de olsa yerine gelmesi kuşkusuz sevindirici bir durumdur. Dişçi Mektebi talebelerinin dile getirdikleri bu istekler aslında, ülkemizde diş hekimliği mesleğinin “var olabilmesi”, “kendini kabul ettirebilmesi” için nelerle mücadele edildiğinin bir göstergesidir. Türkiye’de diş hekimliğinin meslek yasasıyla, meslek örgütüyle ve nihayet örgün eğitimiyle bir meslek olarak varlık göstermesi zorlu süreçlerle gerçekleşmiştir ve kuşkusuz mesleğimizin bu zorlu süreçlerinde rol

alan meslek büyüklerimizin emeklerini görünür kılmak önemlidir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Bu çalışma tamamen yazarın kendi eseri olup başka hiçbir yazar katkısı alınmamıştır.

KAYNAKLAR

- Kadioğlu FG. Diş hekimliği etiği. Demirhan Erdemir A, Sezgin G, Usmanbaş Ö, Şaylıgil Ö, editörler. Çağdaş Klinik Etik. 1. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2019. p.523-538.
- Spielman AI. Dental education: a brief history. Nestel D, Reedy G, McKenna L, Gough S, eds. Clinical Education for the Health Professions. 1st ed. Singapore: Springer-Nature Publishers; 2020. p.1-16.
- Hook SA. Early dental journalism: a mirror of the development of dentistry as a profession. Bull Med Libr Assoc. 1985;73(4):345-51. [PubMed] [PMC]
- Kezian SA. The history of the dental profession: from ancient origins to modern day. Pacific Journal of Health. 2020;3(1):1-31. [Crossref]
- Marshall M. A history of dental libraries in the United States with Sketches of Important Dental Libraries in Canada and Foreign Countries. Bull Med Libr Assoc. 1937;26(1-2):86-99. [PubMed] [PMC]
- Efeoğlu A, Demirhan Erdemir A, Öncel Ö. Başlangıçtan Günümüze Diş Hekimliği. 1. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2000.
- Özlü Z. Halk hekimliğinden diş hekimliğine: 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Dişçilik Mesleği (Erbab-ı Esnan) [From folk medicine to odontology: Profession of Dentistry in the Ottoman Empire in the 19th Century (Erbab-ı Esnan)]. Belleten. 2013;77(279):671-712. [Crossref]
- Topuzlu C. 80 Yıllık Hatıralarım. 1. Baskı. İstanbul: Topuzlu Yayınları; 2002.
- Büyükaksoy ZC. Türk Diş Hekimliği Tarihi: Türk Diş Tabipleri Cemiyeti Albümü. 1. Baskı. İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi; 1946/1951.
- Yıldırım N. Berberlerden Diş Hekimlerine İstanbul'da Dişçiler Mektebi Kurma Çabaları ve Dişçi Mektebi'nin Açılışı [From barbers to dentists, efforts to establish a dentist school in İstanbul and the opening of the dentist school]. Toplumsal Tarih. 2006;(146):38-43. [Link]
- Uzel İ. Yüzüncü Yılında Türk Diş Hekimliği Eğitiminin Eleştirisi. 1. Baskı. Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi; 2009.
- Uzel İ. Diş Hekimliği Tarihi II. 1. Baskı. İstanbul: Quintessence Yayıncılık; 2018.
- Efeoğlu A. Dişhekimliği Tarihi. 1. Baskı. İstanbul: Alemdar Ofset; 1992. p.121-6.
- Efeoğlu A. Başlangıçtan günümüze İ.Ü. Diş Hekimliği Fakültesi. Alatlı FC, Çolaklar H, Efeoğlu AN, Namal FA, editörler. Bilimsel Diş Hekimliğinde 100 Yıl, İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi 1908-2008. 1. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2009. p.1-28.
- "Açık Arıza". Diş Tabipleri Mecmuası. 1339(1923);1(2):14-16.
- Özaydın Z. Cumhuriyet dönemi tıbbi. Tıp Tarihi ve Tıp Etiği Ders Kitabı. 1. Baskı. İstanbul: Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları; 2007. p.187-214.
- Diñç G. Evolution of the Medical Faculty from Tıphane to Cerrahpaşa Medical Faculty (1827-2019) [Tıphane'den Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ne (1827-2019)]. Cerrahpaşa Medical Journal. 2020;44(1):1-20. [Crossref]
- Baylav N. Eczacılık Tarihi. 1. Baskı. İstanbul: Yörük Matbaa ve Kitabevi; 1968. p.62.
- Baytop T. Türk Eczacılık Tarihi. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları; 2001. [Crossref]
- Baytop T. Eczacı mektebi tarafından kullanılan binalar [Buildings used by the pharmacist school]. Osmanlı Bilimi Araştırmaları. 2002;3(2):1-12. [Link]
- Dölen E. Eczacı Mektebi (1909-1933): Kuruluş, Gelişme, Ders Programları, Müfredatlar, Ders Kitapları ve Hocalar. 1. Baskı. Ankara: Türk Eczacılar Birliği Yayınları; 2020.
- Baltacıoğlu AY, Baltacıoğlu İH. Türkiye'de diş hekimliği eğitim ve öğretimi (1908-1933) [Dentistry education and training in Turkey (1908-1933)]. Osmanlı Bilimi Araştırmaları. 2009-10;11(1-2):159-202. [Link]
- Selçuk M. Dişçilik âlemi mecmuası (1924-1929) [The journal of dentistry world (1924-1929)]. Tarih Dergisi. 2013;(57):105-26. [Link]
- Ramiz Ferid. Büyük Bir Dert Kitapsızlık. Dişçilik Alemi. 1340(1924);(5):129-131.
- Dölen E. II. Meşrutiyet Döneminde Darülfünun [Darülfünun during the II. constitutional constitutional period]. Osmanlı Bilimi Araştırmaları. 2008;10(1):1-46. [Link]
- Yıldırım M, Namal A. Türkiye'de bilimsel dişhekimliğinin kurucusu Muallim Dr. Halid Şazi Kösemihal (1869-1921) ve ülkemiz dişhekimliğinde 1909-1933 sürecindeki gelişmeler. Namal A, Öncel Ö, editörler. Ülkemizin İlk Diş Hekimliği Okulu İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi 100. Yıla Armağan Kitabı. 1. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2008. p.59-70.
- Tuna A. Şam Mekteb-i Tıbbiyesi [Yüksek lisans tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi; 2018. [Erişim tarihi: 26 Eylül 2023]. Erişim linki: [Link]
- Kazım Esat Bey. Birinci Milli Türk Diş Tababeti Kurultayına Ait Zabıtlar. Diş Tabipleri Cemiyeti Mecmuası. 1933;10(53):27-28.
- Kadioğlu FG, Uzel İ. Diş hekiminin yetkilerine ait mevzuat ve mevzuat değişikliği çalışmaları. Namal A, Öncel Ö, editörler. Ülkemizin İlk Diş Hekimliği Okulu İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi 100. Yıla Armağan Kitabı. 1. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2008. p.325-33.
- Namal A. İlk diş hekimi müdür: Prof. Dr. Kazım Esat Devrim. Namal A, Öncel Ö, editörler. Ülkemizin İlk Diş Hekimliği Okulu İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi 100. Yıla Armağan Kitabı. 1. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2008. p.95-103.
- Namal A. Dünya ve Türk diş hekimliğine ışık olmuş bir isim: Prof. Dr. Alfred Kantorowicz. Namal A, Öncel Ö, editörler. Ülkemizin İlk Diş Hekimliği Okulu İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi 100. Yıla Armağan Kitabı. 1. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2008. p.377-404.
- İstanbul Üniversitesi 1948 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, TBMM, 22.12.1947, B. 20, O. 1, TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, C. 8, TBMM Basımevi, Ankara 1948.